

PHILOSOPHY

Льїна О.Ю.

Ідея національної самостійності як базова цінність українського народу

*Льїна О.Ю. викладач кафедри філософії
Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна*

Анотація. В статті здійснено аналіз ідеї національної самостійності як базової цінності українського народу. Зроблено висновки, згідно з яким ідеал української національної державності сягає своїм корінням ще часів княжої доби та виступає в формі мрії, сподівання, а також стає пріоритетним в системі ціннісних орієнтацій українського народу.

Ключові слова: ідеал, ідея, національна самостійність, незалежність

Ідея української самостійності виплекана й вистраждана нашим народом упродовж багатьох століть. Вона знаходила своє втілення у державності Київської Русі, Галицько-Волинському князівстві (XII-XIV ст.), в козацькій республіці Б. Хмельницького, Українській Народній Республіці у злуці із Західноукраїнською Народною Республікою, а нині – в суверенній Україні.

Розвиток української державності, становлення громадянського суспільства та правової, соціально-економічної, політичної системи нашої країни обумовлюють необхідність переосмислення творчої спадщини історико-філософської та суспільно-політичної думки України. Саме тому для реалізації політичних, соціальних та національних ідеалів доцільним є врахування досвіду трактування цих питань в українській філософській традиції. Без сумніву, великого значення набуває аналіз філософських та соціально-політичних поглядів М. Драгоманова, С. Подолинського, М. Павлика, І. Франка, В. Липинського, Д. Донцова, та інших, що були яскравими представниками соціокультурного простору України останньої чверті XIX – початку XX ст. Дослідження ідеї національної самостійності актуалізується тим, що через узагальнення досвіду минулих наукових розвідок стає можливим переосмислення ряду їх ідей та положень на подальший розвиток української національної ідеї, відтворення української філософської традиції та спадкоємності головних засадничих положень, які відповідають світогляду українців.

Дослідження основних віх розвитку суспільно-політичної думки в Україні доводять, що після втрати нею незалежності та розподілу її земель між Росією та Австро-Угорщиною, виникає ідея відбудови національної державності в межах усієї України, а починаючи з 40-х рр. XIX ст. ця ідея стає провідною в прогресивній українській суспільно-політичній думці [7, с.88].

У цікавому есе “Національна ідея: етапи розвитку” М. Розумний здійснив спробу визначити етапи становлення національної ідеї: “Зародившись як атомарне абстрактне поняття, ідея перейшла в сферу конкретно-чуттєвих уявлень, у якій змодельовала національний мікрокосм. Завершальну стадію пов’язано з виокремленням фокусу національного “Я” і організацією довкола цього цілого поля смислових зв’язків свідомості. Ідея з атома виростає до універ-

суму” [1, с.72]. Саме цю модель “національного мікрокосму” розробили кирило-мефодіївці, і насамперед М. Костомаров і П. Куліш.

У праці М. Костомарова “Книги буття українського народу” Україна в потоці історії, в єдності минулого, теперішнього і майбутнього вперше постає як самостійна філософська проблема. В ній, а також в ряді інших праць вчений вперше в українській історіографії з’ясував хід і сутність історії України, показавши, що український народ має свою історію, мову, культуру, психологію, що він є окремим народом, а не частиною “великоруського племені”, як заявляли російські шовіністи. В цій праці, він обґрунтував ідею самостійності українського народу, здійснив спробу визначити “модель” українського народного характеру.

Огляд програмних документів Кирило-Мефодіївського товариства, творів його провідних діячів – М. Костомарова, П. Куліша, Т. Шевченка та інших, показує, що вони ставили проблему відродження української державності в більш розгорнутому й конкретному вигляді – шляхом об’єднання заселених слов’янських земель у “федеративний союз”, у якому кожен народ мав би свою державу-республіку, гарантії захисту громадського устрою, мови і літератури. Наприклад, М. Костомаров підтримував ідею про необхідність децентралізації держави і встановлення федеративних начал у взаєминах між народами Росії. Ці ідеї він намагався обґрунтувати історично, зокрема у праці “Думки про федеративне начало давньої Русі”. Він відзначав, що давніх слов’ян об’єднував цілий ряд важливих факторів, внаслідок чого “всі вони мали і повинні були мати назву спільної Руської землі, належали до одного спільного складу” [2, с.137].

Теоретичне осмислення української національної ідеї в період проромантизму та романтизму мало просвітницький характер, відбувалося в контексті питання: “Хто ми є?” До відповіді на нього українські інтелектуали підходили по-різному, але змальованому ними образу України й українського народу однаково бракувало історіософського обґрунтування. Його дав М. Грушевський своєю історичною концепцією у праці “Хто такі українці і чого вони хочуть?” У ґрунтовному дослідженні історії України-Руси автор, довів самобутність, автохтонність і окремішність історичного розвитку українського народу.

Цікаво, що в центрі уваги українського мислителя завжди було національне питання взагалі й національне питання на Україні зокрема, яке він розглядає як домінуюче на всіх етапах розвитку українського народу. Це йому належить образне порівняння Східної і Західної України з двома крилами птаха, які тільки разом і здатні піднести його на висоту. Думкою про необхідність подолання регіональних, міжконфесійних та інших протистоянь, незгод і політичних чвар, що роз'єднують сили національно свідомих українців і всіх патріотів України, пройняті численні твори та епістолярна спадщина вченого.

Якісно нового розвитку та оформлення як цілісна система, що спиралась на досягнення світової державно-правової думки, українська національно-державна ідея отримує в останній чверті XIX ст. у працях М. Драгоманова, С. Подолинського, Лесі Українки, І. Франка, М. Павлика та інших мислителів і культурних діячів.

За переконанням М. Павлика, національна незалежність сама по собі не приходить. Її потрібно здобувати в боротьбі. Посилаючись на історичний досвід, він писав: "Всю нашу націю повинен би пхнути до боротьби просто звірячий інстинкт – інстинкт самозбереження, котрий метав же колись маси нашої нації на татар, турків, поляків, москалів – та й доказував чудес... Добути або дома не бути – оці мужні слова... запорозьких козаків... повинні стати відтепер одиноким політичним окликом України..." [5, с.8-9].

На урочистому засіданні, присвяченому 80-річчю проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (м. Львів, 1 листопада 1998 р.), головним рушієм, що визначав помисли й дії усіх поколінь нашого народу, було одвічне прагнення до волі і правди в своїй хаті, на своїй землі. Перед цим святим устремлінням виявилися безсилим політичний гніт, духовне і матеріальне поневолення, жорстокі репресії. У Західноукраїнській Народній Республіці маємо переконливий приклад того, як національно-демократична течія виступила провідним інтегруючим чинником в об'єднанні людей і здійсненні державної доктрини. Тобто, за висловом М. Грушевського, взяла на себе роль "національного обруча", який міцно скріпив усі верстви населення. Люди повірили політичній еліті ЗУНР і пішли за нею завдяки ясно сформульованим і прийнятним для них орієнтирам і цілям, ефективним, осмисленим діям щодо їх досягнення [1, с.91-92].

Як провідний політик, М. Драгоманов реально оцінював можливості українського руху, який був настільки слабким, що не тільки не міг розпочати й вести боротьбу за державну самостійність України, а й інколи взагалі не заявляв про себе. Саме на цьому ґрунтуються погляди М. Драгоманова щодо досягнення політичної свободи, тобто широкого розвитку місцевого та регіонального самоврядування й законодавчого закріплення та гарантованості прав і свобод людини, як головного завдання всіх прогресивних сил імперії. Саме наявність політичної свободи дасть змогу подальшого політичного розвитку України. На думку М. Драгоманова, "треба, щоб Україна заслужила попереду свій чин, щоб справді завелось нове, організоване, робуче і дуже українство". Але це було можливе тільки за умови федералізації Російської імперії при

забезпеченні прав і свобод людини. Отже, ідеї федералізму лише частково відбивали погляди М. Драгоманова на перспективи розвитку українського народу, а федералізація Російської імперії, на його думку, була не метою, а тільки першим етапом на шляху до власної державності, "засобом для повернення української нації в сім'ю націй культурних" [1, с.92-93].

Щодо самої філософії української ідеї, то найбільший внесок у її розробку зробив І. Франко. Він, зокрема, здійснив глибоку філософську рефлексію над самим поняттям нації, чинниками націотворення й національної консолідації, обґрунтував роль національного ідеалу й завдання інтелігенції в його реалізації, місце національного фактора в суспільному житті. Нація, у тлумаченні І. Франка, – це "суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя" [8, с.232]. Перед інтелігенцією він ставив завдання "витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю" [8, с.233], тобто націю новітнього типу, здатну протистояти асиміляційним процесам і водночас готову до опанування "в якнайбільшій мірі і в якнайшвидшій темпі загальнолюдських культурних набутоків" [8, с.233]. Це завдання вона може виконати, вносячи національну ідеологію в маси народу, формуючи почуття національної єдності, національну самосвідомість.

Український філософ зауважував, що ідеали – це синтез бажань і потреб, які можуть повставати, запалювати серця людей; вести їх до найбільших зусиль, до найтяжчих жертв, давати їм сили в найстрашніших муках і терпіннях. Звідси, здійснення ідеалу національної самостійності залежить від кожного з нас: ми мусимо серцем почувати свій ідеал, Розумом уяснювати його собі, мусимо вживати всіх сил і засобів, щоб наближуватися до нього, інакше він не буде існувати і ніякий містичний фаталізм не сотворить його нам. Отже, у суспільному прогресі, в реалізації справедливих загальнолюдських ідеалів, зауважував І. Франко, недопустимим є національний нігілізм, абсолютизація якоїсь суб'єктивної "соціальної рівності і політичної волі", бо передусім національні ідеали спроможні наповнити їх реальним і конкретним змістом, "дати їм поле до повного розвою" [8, с.234].

З'ясовуючи питання, за яких умов можна досягнути ідеалу національної самостійності, І. Франко зазначає, що в цьому відношенні на передній план виходить "ідеал політичної самостійності". Осягнення останнього починається, на думку українського філософа, зі здобуття політичної незалежності, державного суверенітету як вирішальної умови та необхідної гарантії утвердження принципів свободи, рівності та братерства і на їх основі розв'язання соціально-економічних та духовно-культурних питань національного життя народу. Адже, "глибока і сильна віра в західноєвропейські ідеали соціальної рівності і політичної волі" сама по собі важлива, але ще не є їх здійсненням – для цього мусить бути самостійний національний ґрунт, тобто зреалізований "ідеал національної самостійності, ідеал, що не тільки вміщує в собі обидва попередні, але один тільки може дати їм поле до повного розвою" [11, с.76].

Питання політичної самостійності вирінуло ще в 1878 році в його праці “Література, її завдання й найважливі ціхи”. Іван Франко тут акцентує не лише на літературній самостійності, а й на політичній: “Українські народовці так давно вже балакають о самостійності, а й досі чи не вмiли, чи не смiли договоритися до ясного і одвертого заявлення свого права на самостійність політичну”. Він зауважує також, що без політичної самостійності ніяка інша самостійність, в тому числі й літературна, неможлива. Це питання І. Франко ставить категорично: “Коли говорите о самостійності, то договорюйте вже до самих крайніх консеквенцій, а не уривайте на півслові”. В статті “Література, її завдання й найважливі ціхи” йдеться також про безупинну працю на полі національної свідомості: “Всяка самостійність не там, де більше крику, а там де більше самостійної, розумної праці” [9, с.8]. Ця стаття чи не перший камінь в становленні самостійницьких позицій Івана Франка та поштовх до подальшої еманції його світогляду з федералістичних тенденцій до самостійницьких.

Своєрідним трампліном в еволюції політичного світогляду Івана Франка стала стаття “Наше теперішнє положення”, яку надрукувала газета “Діло” в 1883 році. Тут концепція політичної самостійності екстраполюється на концепцію політичної сили, адже вони взаємозв’язані. Іван Франко гнівно засуджує мімікрію русинів в умовах національного гноблення: “Як довго ми не становили політичної сили, т.е. як довго у нас нема доброї вишколеної організації народної, так довго ми ео ісро (тим самим) слабi, так довго будемо нічим, як тільки contribuenes plebs (вбогий плебс, що платить податки)” [10, с.307]. Однак Іван Франко розуміє, що без консолідації народу, без його спільної праці, утворення політичної сили неможливе: “Дух спільності, дружності й асоціації, той дух – працювати згідно соединеними силами, котрий єсть першим признаком і необхідним условієм сильного життя кожного народу...Менше крові, а більше поту – се повинен бути оклик нашої будучої історії” [10, с.307].

Таким чином, зважаючи на дослідження вітчизняних філософів кінця XIX – поч. XX ст. варто відзначити, що національна самостійність українського народу розглядалась як принципово необхідна, першочергова умова здобуття соціальної рівності. “Ідеал національної самостійності”, “ідеал політичної самостійності”, “ідеали соціальної рівності і політичної волі” в українському житті становили і становлять нерозривну єдність, у якій національна незалежність є вирішальною, а її досягнення є можливим шляхом здобуття державно-політичної незалежності.

Одним із теоретиків української політичної думки, що обґрунтовували засади самостійності України, був М. Міхновський. У своїй програмі він стверджував, що кінець XX ст. характеризується боротьбою націй, і слушно пророкував збройні повстання поневолених народів проти гнобителів. Констатуючи, що кожна нація прагне до самостійної держави, що тільки держава може забезпечити своїм громадянам всебічний духовний розвиток і матеріальний добробут, що утвердження індивідуальності можливе тільки в державі, М. Міхновський робить висновок, що “державна са-

мостійність є головна умова існування нації, а державна незалежність єсть національним ідеалом у сфері міжнародних відносин” [3, с.147]. Здійснення цих засад можливе у переможній боротьбі з поневолювачем. Тому завдання українського націоналізму – підготувати народ до цієї боротьби, яка має закінчитися утвердженням “одної, єдиної, нероздільної, вільної, самостійної України від Карпат аж по Кавказ”. Для Міхновського майбутня українська держава мала бути “республікою українських робочих людей”, тобто селян і робітників.

Говорячи про українську державність доби Центральної Ради, не можна хоча б коротко не охарактеризувати державно-правові акти цього органу. III Універсалом від 20 листопада 1917 р. Центральна рада проголосила утворення Української держави – Української Народної Республіки, щоправда, у складі Російської Республіки, яка мала стати “федерацією вільних і рівних народів”.

На останньому засіданні Центральної Ради 29 квітня 1918 р. було заслухано і ухвалено Конституцію Української Народної республіки, в якій в статті 1 зазначалося: “Відновивши своє державне право як Українська Народна Республіка, Україна, для кращої оборони свого краю, для повнішого забезпечення права і охорони вольностей, культури і добробуту своїх громадян, проголосила себе і нині єсть державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною” [1, с.98-99].

На останньому засіданні Малої ради Президентом України було обрано М. Грушевського, проте скористатися своєю владою він уже не зміг. Не набрала чинності й Конституція УНР. Перешкодою цьому став гетьманський переворот П. Скоропадського.

29 квітня 1918 р. Конгрес українських хліборобів проголосив П. Скоропадського гетьманом України. Цього ж дня гетьман видав маніфест – “Грамоту до всього українського народу” та “Закони про тимчасовий державний устрій України”, якими проголошено розпуск Центральної ради, її місцевих органів та установ, ліквідацію всього її законодавства. Встановлювалась нова назва – Українська Держава.

Третя фаза будівництва української державності періоду 1917-1920 рр. пов’язана з поваленням гетьманського режиму й переходом влади до Директорії. Декларацією Директорії від 26 грудня 1918 р. Відновлювалась назва держави – Українська Народна Республіка, а також дія законодавства Центральної ради [1, с.100].

У цей період, а саме 22 січня 1919 р. сталася знаменна подія в історії українського народу: був проголошений Акт злуки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки в єдину українську соборну державу. Нова держава – Західноукраїнська Народна Республіка – створила власні законодавчі та виконавчі органи влади, правоохоронні органи та збройні сили.

Бурхливі революційні події (1917-1922 рр.) позначені проголошенням та існуванням на теренах України різних державних утворень: Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Галицької Соціалістичної Радянської Республіки, Донецько-Криворізької республіки та інших. Протее

найдовше українська державність проіснувала як УРСР [1, с.101-102].

Ідея відродження української державності після поразки українських визвольних змагань 1917-1920 рр. і в період існування радянської влади в Україні розвивалась у працях представників української діаспори за кордоном (В. Липинський, М. Ломацький, В. Бачинський та ін.), зокрема в дослідженнях ідеологів українського націоналізму (Д. Донцов, С. Бандера, А. Мельник та ін.) [1, с.103].

Таким чином, досліджуючи питання національної самостійності варто відзначити: по-перше, ідеал укра-

їнської національної державності має глибоке коріння; перші згадки про нього містять ще джерела княжої доби. По друге, будучи зафіксованим у народній творчості та художній літературі, він виступав у формі мрії, сподівання, віри. По-третє, починаючи з ХХ ст. з романтичної мрії ідеал української національної державності перетворюється на програмну вимогу "самостійної України", з боку учасників українського визвольного руху і стає для них пріоритетним в системі ціннісних орієнтацій.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Духовні цінності українського народу. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 294 с.
Spiritual values of the Ukrainian people. it is Ivano-Frankivsk: Play, 1999. – 294 s.
2. Історія філософії на Україні.- У 3 т.- Т.2. – К.: Наукова думка, 1987. – 367 с.
History of philosophy is on Ukraine.- In 3 t.- of T.2. – K.: Scientific thought, 1987. – 367 s.
3. Міхновський М. Самостійна Україна / М. Міхновський // Націоналізм : антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К., 2000. – С. 147
Mikhnovskiy M. Samostiyna Ukraine / M. Mikhnovskiy // Nationalism : anthology / uporyad. O. of Procenko, In. Forest. it is K., 2000. – S. 147
4. Павлик М. Оборона М. Павлика перед окружним коломийським судом 2 січня 1886 р. / М. Павлик // Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. – Чернівці, 1912. – Т.V. – С.7-16
Pavlik M. Oborona M. Pavlika before circuitous kolomiyskim of cramps on January, 2 in 1886 / M. Pavlik // Correspondence of Mykhajlo Dragomanova with Mykhajlo by Pavlo. are Tchernivtsi, 1912. – T.v. – S.7-16
5. Павлик М. Передмова до брошури М. Драгоманова "Пропащий час. Українці під московським царством (1654-1876)". – Львів, 1909. – С.8-9
Pavlik M. Peredmovo to the brochure of M. Dragomanova "Propaschiy time. Ukrainians are under the Moscow reign (1654-1876)". it is Lviv, 1909. – S.8-9
6. Пятківський Р. Українська філософія у пошуках об'єднання нації // С. М. Возняк: Збірник на пошану (до 80-річчя з дня народження) / Упор. О. Б. Гуцуляк, Р. О. Пятківський; відп. Ред.. М. В. Бігусяк. – Івано-Франківськ: Видавель І. Я. Третяк, 2009. – 108 с.
Pyatkivskiy R. Ukrainska philosophy in search of association of nation of // of S. M. of Voznyak: Collection is on honour (to 80-richchya from the day of birth) / Support. O.. Guculyak, O. of Pyatkivskiy; vidp. Editor. M. In. Bigusyak. it is Ivano-Frankivsk: Publisher And. I. Tretyak, 2009. – 108 s.
7. Філософія Відродження на Україні. К., 1990. – С.198
Philosophy of Revival is on Ukraine. K., 1990. – S.198
8. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ, 1986, Т.45, 457 с.
Franco I. Zibrannya works in 50-ti volumes. it is Kyiv, 1986, T.45, 457 s.
9. Франко І. Література, її завдання й найважливіші цілі // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. — Т.26. — К., 1986. — С.8
Franco I. Literature, its task and nayvazhniishi cikhi // Franco I. Zibrannya works: In 50 t. — T.26. it is K., 1986. — S.8
10. Франко І. Наше теперішнє положення // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. — Т.46. — Кн. 1.– К., 1986. — 307с.
Franco I. Nashe is present position of // Free I. Zibrannya works in 50-ti volumes. — T.46. — Kn. 1.– K., 1986. — 307s.
11. Франко І. Поза межами можливого // Вивід прав України. – Львів: Слово, 1991. – С. 76
Franco I. Poza by limits possible // Conclusion of rights for Ukraine. it is Lviv, 1991. – S. 76
12. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодіжі // Франко І. Вибрані твори: У 3-х т. — Т. 3. — Дрогобич, 2004. — 570 с.
Franco I. Odvertiy is a letter to Galychyna Ukrainian molodezhi // Franco I. Vibrani works: In 3th t. — T. 3. is Drohobytych, 2004. — 570 s.

Ilina O.Y. Idea of national independence as base value of the Ukrainian people

Abstract. In the article the analysis of idea of national independence is carried out as a base value of the Ukrainian people. A conclusion, in obedience to which the ideal of the Ukrainian national state system arrives at the root yet times of princely days and comes forward in the form of dream, hope, and also becomes priority in the system of the valued orientations of the Ukrainian people, is done.

Keywords: ideal, idea, national independence, independence

Ильина О.Ю. Идея национальной самостоятельности как базовая ценность украинского народа

Аннотация. В статье осуществлен анализ идеи национальной самостоятельности как базовой ценности украинского народа. Сделан вывод, согласно которому идеал украинской национальной государственности достигает своими корнями еще княжих времен и выступает в форме мечты, надежды, а также становится приоритетным в системе ценностных ориентаций украинского народа.

Ключевые слова: идеал, идея, национальная самостоятельность, независимость